

GRØNLANDSKE PATIENTER PÅ DANSKE SANATORIER

Af kateket *Erik Lyberth*

Jeg er ikke i tvivl om, at der i Danmark findes mennesker, som undertiden sender en medlidende tanke til de grønlandere, der i ret stort antal er indlagt på forskellige danske sanatorier og sygehuse. Forskellen mellem et gammelt, lidet organiseret grønlandsk sygehus og et moderne, velindrettet dansk sanatorium, med faste kurregler og tidssvarende behandlingsmetoder er meget stor. De danske, der har noget kendskab til grønlandske levevilkår og de almindelige grønlandske forhold, vil forstå, at den grønlandske patient føler sig udsat for en kolossal og gennemgribende forandring.

For en almindelig grønlander – især for den, som stammer fra et lille udsted eller en boplads, og som følgelig kun er i besiddelse af minimale skolekundskaber – er forestillingen om livet udenfor Grønland kun dunkel. Begrebet Danmark er bygget på brogede fantasier, og har intet – i hvert fald kun lidt – med virkeligheden at gøre.

Derfor er det intet under, at mødet med Danmark, dets særprægede befolkning og dets fremmedartede natur for de grønlandske patienter blev en oplevelse, der vil huskes længe. Alt dette, i forbindelse med erindringen om de for dem uforglemmelige operationer og dertil knyttede nervepirrende forventninger, glemmes aldrig.

Den voldsomme forandring i patientens tilværelse blev gjort endnu mere mærkbar, når transporten hertil foregik pr. flyvemaskine – netop dette mærkelige fartøj, som for grønlandernes begrænsede forestillingsevne betragtes som noget af et overnaturligt fænomen. Jeg skal aldrig glemme den formiddag, da vi 60 grønlandere, som et af de første hold, blev opfordret til at gå ombord i en af SAS' store flotte maskiner. Jeg vil altid huske de mennesker og deres ansigter, da de en efter en steg ned fra bussen og måbende så op til den ventende flyvemaskine. Det var altså dette befordringsmiddel, som skulle bære os op til skyerne ved hjælp af »krydsfinerskruer«. En af de bemærkninger, som jeg dengang hørte fra ældre patienter, og som gav udtryk for naturmenneskets på en gang rørende og komiske magtesløshed ved at stå overfor et af den moderne tekniks vidundere. Erindringen om disse nervøse, ængsteligt forundrede ansigter og deres tragikomiske kommentarer efterlod sig et indtryk, jeg altid vil bevare.

Så lød ordren! En strøm af vaklende skikkelser påbegyndte opstigningen og forsvandt efterhånden gennem lugen. Men ligesom efter en forudbestemt aftale vendte hvert eneste af de blege ansigter sig ved indgangen og kastede et sidste længselsfuldt blik mod jorden. Den »gode jord«, som de nu i dobbelt betydning skulle forlade. Disse ængstelige og længselsfulde blikke talte deres eget sprog, gav udtryk for de selvsamme ord, som israelitterne hinsides Det røde Hav havde mumlet til Moses, da det gik op for dem, at Farao – imod aftalen – havde forfulgt dem: »– til hvad nytte har vi tilbagelagt den lange besværlige vej. Vi kunne jo lige så godt dø i Ægypten«.

— — —

En dag i begyndelsen af oktober 1951 blev det mig meddelt, at jeg skulle rejse til Danmark til videre behandling. Det var en glædelig meddelelse. Når man har været syg af tuberkulose i længere tid, lærer man at acceptere et sådant tilbud med glæde. Dette gælder i særlig grad for grønlandske tuberkuloseramte, idet flertallet både før og efter indlæggelsen anser døden som sygdommens eneste afslutning – det eneste håb om lindring og befrielse for deres lidelser.

Et svagt håb om helbredelse blev tændt i mit indre.

Foruden 4 patienter fra vort overfyldte sygehus blev der udtaget 2 andre direkte fra hjemmene. Sammen skulle vi nu rejse bort for at søge helbredelse og sundhed på et dansk sanatorium.

Ordet operation har sikkert ikke god klang hos nogen, men i Danmark er det en hverdagsbegivenhed. Der udføres daglig større og mindre operationer på danske sygehuse, og det betragtes af befolkningen stort set med tillid og fortrolighed. For en grønlandsk patient – navnlig en lungesyg – er det anderledes. Et menneske, der lever af at dræbe dyr, som intet kender til operationsteknik, har svært ved at forstå, hvordan et levende væsen kan overleve en sådan »skamfering«, som en lungeoperation må anses for at være. Uvidenhed gjorde tanken om operation til en stor psykisk belastning for mange grønlandske patienter.

Et par dage før vi skulle rejse fra Sukkertoppen, indtraf der en episode, der nær havde taget modet fra 3 piger, som efter aftale skulle rejse sammen med os til Danmark. Der skete nemlig det, at en ældre grønlænderinde, som havde været indlagt på dansk sanatorium, var blevet hjemsendt på grund af hjemve. Fra skibet blev hun båret op til vores sygehus. Vi samlede os omkring hende og betragtede med store øjne alle de herligheder, hun havde med sig. Der var hårbørster, parfumer, farvestrålende tørklæder, ja, der gik endog rygter om, at hun gemte en læbestift i sin tætpakkede kuffert. Allermest spændende var det at høre, hvad hun havde at fortælle om de danske sanatorier, vi nu snart skulle besøge. – Hvad fik vi ikke at vide! De mærkeligste og utroligste ting vidste hun at berette om operationer, lungeløsninger og alle de ting, der hører et dansk sanatorieophold til. Vores læge og sygeplejerske blev allerede næste

morgen nødsaget til at iværksætte en modaktion for at dæmpe den nervøsitet, som hendes maleriske beskrivelser om danske sanatorier havde bevirket. Det viste sig nemlig, at den nyankomne i nattens mulm og mørke havde fortalt de tre piger, som skulle rejse sammen med os, så meget om operationer, at de næste morgen konsekvent nægtede at rejse til Danmark, hvor de skulle bo på »ugudelige« danske sanatorier, hvor der spilledes dansemusik, samme dag en patient var død. Men heldigvis havde vi en læge, hvis ord havde vægt blandt os patienter, hvorfor de tre piger indvilgede – omend betænkelige – i at rejse med os andre til Danmark.

En tidlig oktober morgen påbegyndtes den lange rejse, først med skib fra Sukkertoppen til flyvebasen i Narssarssuaq og derfra direkte med flyvemaskine til Danmark.

Fire motorbåde med vore familier ombord fulgte os på vej, da vi lettede anker og langsomt gled ud af Sukkertoppens havn. Nu og da blev der fra motorbådene affyret et riffelskud, som gav gennemtrængende genlyd mellem de mørke uregelmæssige fjelde. Byen var endnu indhyllet i mørke, og på baggrund af den blegnende, skyfri himmel så den på engang uhyggelig og betagende ud. Da jeg stod på skibets agterdæk og stirrede ind mod kysten, forekom det mig, at jeg aldrig før havde set vor lille by så betagende smuk som denne morgen.

»Tikerak«, som skibet hedder, er et lille solidt bygget skib og har ord for at være et sødygtigt fartøj. Da vi gik ombord, var skibet allerede godt belastet med patienter fra Nordgrønland og Holsteinsborg. Disse havde roligt overtaget alle de bedste kahytter, hvorfor vi blev henvist til et stort rum på nederste dæk, som var forsynet med en lang smal trappe, og følgelig var rummet mindre godt ventileret. Vi var noget misfornøjede med denne placering, for der var en ældre mand blandt os fra Sukkertoppen, som aldrig havde været ombord på et større skib før, og som kun dårligt kunne tåle kahyttens atmosfære.

Langt ud på aftenen anløb vi Godthåb, hvor et mindre hold patienter skulle slutte sig til os. En motorbåd fuld af mennesker sejlede os i møde. Med vemodig mine var vi tilskuere til samme scene, som vi om morgenen selv havde oplevet. Forældre, søskende og ægtefolk tog afsked med deres kære. Bevægede røster blandedes med motorlarm. »God rejse«. »På gensyn«. »Held og lykke!« Ja, gode ønsker fik vi mange af.

Vi måtte ombord indrette os på bedst mulig måde uden at kollideres for meget med vore kurregler. Men det var vanskeligt, for »Tikerak« var ikke nogen luksUSDamper. I de to uger, rejsen varede, var vi nærmest overladt til os selv. Vi udnyttede tiden så godt vi kunne, og humøret var højt. Det viste sig også snart, at skibets danske besætning var hjælpsomheden selv og ikke sparede sig for en ekstra indsats, når det gjaldt patienternes humør. Ja, sejlturen skaffede os mange hyggelige timer.

Mange af os var bragt til skibet direkte fra sygesengen, hvor de havde været bundet i et eller to år, og forståeligt nok udnyttede de de tolv dage, rejsen varede, som en

Grønlandske sanatoriegæster i Danmark.

Foto: B. Hansen

kærkommen ferie. Vi var jo også på vej til et dansk sanatorium og et operationsbord, og udfaldet vidste kun guderne.

En herlig eftermiddag begyndte vi indsejlingen til Narssarssuaq, hvor den berømte flyveplads lå, som vi skulle starte fra. Allerede på lang afstand kunne vi se, at det var amerikanere, der boede på stedet. Vældigt trætømmer, utallige tønder af alle størrelser og mange andre ting flød på havet mellem smukke isklodser. Man siger jo gerne, at det at spare ikke er amerikanernes stærke side, og jeg tror, at det passer udmærket på stedet.

Stedets grønlandske betegnelse – Narssarssuaq, den store slette – er rammende. Den er en ren prærie i grønlandsk betydning. Omgivet af frodige, blånende fjeldskrånninger og det stærkt blå fjordvand ser stedet idyllisk ud.

Vi stod på skibets dæk og stirrede hen mod landet med de mange mærkelige ting, som vi kun sjældent kunne se andre steder i Grønland. Høje radiomaster og drønende flyvemaskiner fortalte os, at vi var nær målet.

Idet vi svingede udenom næsset, oplevede vi vort første møde med den såkaldte civilisation. Et mægtig stort tankskib lå ved kajen og lossede. Vældige kraner for frem og tilbage på kajen, og kun een mand håndterede dem. »Tikerak«s besætning havde knapt nok nået at fortøje skibet, før to militærbiler susede hen ad vejen og standsede lige ved siden af skibet. To mænd sprang ud af dem, bevæbnet med karabiner og revolvere og begyndte at gå frem og tilbage ved siden af os. Besætningen på det store skib, som lå lige på den anden side af kajen, var ikke scene til at opdage, at der var kvinder blandt os, og snart vrimlede rælingen med mænd af alle aldre og nationaliteter. De råbte og fægtede med armene, og der var ingen ende på deres tricks for at fange pigernes opmærksomhed. Vi morede os vældigt, og vi blev enige om, at vi aldrig havde set så stort et skib og så livlig en besætning som denne.

Det var meningen, at vi skulle starte samme eftermiddag, som vi kom til Narssarsuaq. Men det blæste hårdt, da vi kom. Det var fralandsvind, som nåede op til en anelig styrke. Et befriet suk lød da også blandt patienterne, da vi blev fortalt, at vi skulle vente, til vinden lagde sig.

Der gik tre dage, uden at der skete forandring i vejret. Men ved middagstid, da vi skulle til at spise, blev vi underrettet om, at vi skulle være parat til opbrud. Den middag spiste vi i tavshed. Nu er det sket, tænkte jeg. Nu skal vi altså flyve!

For os alle blev flyveturen en oplevelse uden lige. Der faldt mange rosende ord om europæernes tekniske færdighed, og vi var stolte over, at danskerne var blandt de første, som foretog den berømte første flyvetur fra Grønland til Danmark.

Til at begynde med var spændingen stor. Blege ansigter så sig rastløst om i kabinen, ligesom for at finde trøstende blikke. Og takket være besætningens rolige og vante optræden, genvandt patienterne snart deres fatning. Nogle istemte en sang, og andre spankulerede stolt på kabinens tæppebelagte gulv.

Efter ankomsten til Danmark var det forbavsende at se, hvor godt grønlænderne på sanatorierne faldt sammen med danske patienter. Samme lidelser og følelsen af at nære samme ønsker for tilværelsen knyttede dem sammen med så stærke bånd, som man kun sjældent træffer det andre steder i riget. I betragtning af, at kun de færreste af grønlænderne kunne forståelig gøre sig på dansk, var forholdet mellem dem og danske patienter beundringsværdigt smukt, ja, mange af dem har endda skaffet sig en ven for livstid blandt danske sygekammerater. Dertil kom, at læger og sygeplejersker – i hvert fald dem, jeg kender fra forskellige sanatorier – var rørende i deres omsorg for os, og dermed medvirkede i højeste grad til, at så mange grønlændere var i stand til at holde Danmark-opholdet ud. De venlige og omgængelige sygeplejersker vil vi altid mindes med taknemlighed.

Blandt mange af de fordele, et dansk sanatorium har fremfor et grønlandsk sygehus, er de velindrettede og for alle tilgængelige beskæftigelsesafdelinger, som er knyttet til

danske sanatorier. Mange grønlandere har skaffet sig kærkomne og hyggelige timer i beskæftigelseslokalerne, som for dem havde en uvurderlig betydning under deres lange rekonvalescenttid. Det samme var tilfældet med alle de former for underholdning, som arrangeredes af sanatoriet eller patienterne selv. Der var film, optrædende, tryllekunstnere (angakokker) og mange andre ting, som alle tilsigtede samme formål, at adsprede patienterne. I samme forbindelse kan jeg sige, at jeg måske har været lidt for hård i min dom overfor grønlandere, som nu og da deserterede fra grønlandske sygehuse, hvor de var indlagt. Nu kan jeg nemlig forstå, hvorfor de friluftsselskende mennesker sommetider blev så deprimerede, når de var indlagt på et grønlandsk sygehus, hvor blodsænkning og temperaturmålinger ærlig talt var de eneste former for underholdning.

Jeg tror, at de prædikanter, som sommetider kommer til sanatorierne, kun sjældent får så god modtagelse som på de sanatorier, hvor der er indlagt grønlandske patienter. Grønlanderne er altid de ivrigste tilhørere ved enhver form for andagt og gudstjeneste. Bøn og salmesang har en ejendommelig virkning hos et sygt menneske, jeg mener for en grønlandsk tuberkulosepatient. Mange gange har jeg været tilskuer til rørende scener, hvor både ældre og yngre grønlandere begyndte at græde, når de hørte deres hjemlands smukke og vemodige sange og salmer.

Det skete ofte, at hjemve og længsel fik overmagt hos grønlandske patienter, og det var kun naturligt. Vort store, stenede land har en ejendommelig tiltrækningskraft på os grønlandere. Kosten på danske sanatorier – især i begyndelsen – krævede en særlig tilpasningsevne. Det var ikke nogen let sag for en fanger, en mand, som stort set udelukkende har levet af egne dræbte dyr, at lære at spise så godt tilberedt mad med så indviklede spisegrejer, som de der stilledes på bordet på et moderne sanatorium. Vi mindes den dag i dag de scener, som udspilledes dengang, da vi begyndte at lære at spise på »egen hånd« fra et veldækket bord.

Ja, opholdet på et dansk sanatorium var rigt på oplevelser og indtryk, som vi med taknemlighed og glæde vil erindre i lang tid fremover. Mindet om det for os ejendommelige danske landskab vil følge os i vort kommende liv, som et uudsletteligt billede af en oplevelse, vi engang, ligesom i drømme, har fået lov til at se.